

Raport explicativ la Protocolul nr. 12 al Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale

Introducere

1. Articolul 1 al Declarației universale a drepturilor omului proclamă: „Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și drepturi”. Principiul general al egalității și nediscriminării constituie un element fundamental al dreptului internațional în materie de drepturile omului. El a fost afirmat ca atare în articolul 7 al Declarației universale a drepturilor omului, articolul 26 al Pactului internațional relativ la drepturile civile și politice și în prevederile similare ale altor instrumente internaționale din domeniul drepturilor omului. În această privință, prevederea relevantă a Convenției europene a drepturilor omului (CEDO) o reprezintă articolul 14. Totuși, protecția oferită de articolul 14 al Convenției privind egalitatea și nediscriminarea este limitată în comparație cu prevederile altor instrumente internaționale. Motivul principal constă în faptul că articolul 14, spre deosebire de

dispozițiile altor instrumente internaționale, nu enunță o interdicție distinctă a discriminării, deoarece el nu o interzice decât în ceea ce privește „exercitarea drepturilor și libertăților” definite în Convenție. Din 1950, anumite garanții specifice privind numai egalitatea dintre soți au fost enunțate în articolul 5 al Protocolului nr. 7 la CEDO. 2. Din 1960 și până în prezent, Adunarea Parlamentară și comitete interguvernamentale competente de experți ale Consiliului Europei au propus sau studiat variate modalități de asigurare a unor garanții suplimentare în domeniul egalității și nediscriminării. Un nou impuls a fost dat de lucrările desfășurate în ultimii ani în domeniul egalității între femei și bărbați și al luptei împotriva rasismului și intoleranței. Comisia europeană împotriva rasismului și intoleranței (ECRI), Comitetul permanent pentru egalitatea între femei și bărbați (CDEG) și Comitetul permanent

pentru drepturile omului (CDDH) au examinat activ posibilitatea întăririi garanțiilor CEDO în aceste două domenii.

3. Participanții la cel de-al 7-lea Colocviu internațional privind Convenția europeană a drepturilor omului (Copenhaga, Oslo și Lund, 30 mai - 2 iunie 1990) au afirmat că principiile egalității și nediscriminării sunt elemente esențiale ale dreptului internațional în materie de drepturile omului. În ce privește extinderea protecției oferite de articolul 14 al Convenției peste limita menționată mai sus (a se vedea paragraful 1 de mai sus) prin dezvoltarea jurisprudenței de la Strasbourg, participanții au recunoscut că existau, din acest punct de vedere, puține posibilități de dezvoltare a jurisprudenței, din cauza faptului că interdicția enunțată de articolul 14 avea un caracter clar secundar în raport cu alte garanții de fond ale Convenției.

4. Din 1990, examinarea unei posibile întăririi a garanțiilor Convenției cu privire la egalitate și nediscriminare a fost făcută întâi în mod independent și prin perspective specifice de Comitetul permanent pentru egalitatea între femei și bărbați și de Comisia europeană împotriva rasismului și intoleranței.

5. Pe parcursului lucrărilor, CDEG a subliniat, în cadrul instrumentelor constrângătoare ale Consiliului Europei, absența protecției juridice a egalității dintre femei și bărbați ca drept fundamental independent. Considerând că o normă juridică în acest scop constituie una din condițiile esențiale pentru atingerea egalității *de jure* și *de facto*,

CDEG și-a concentrat majoritatea activității sale pentru a include dreptul fundamental al egalității între femei și bărbați în Convenția europeană a drepturilor omului. Activitatea CDEG s-a concretizat într-o propunere detaliată de includerea unui asemenea drept într-un protocol al CEDO. În 1994, Comitetul Miniștrilor a împuternicit Comitetul permanent pentru drepturile omului să analizeze necesitatea și fezabilitatea unei astfel de măsuri luând în considerare, *inter alia*, raportul propus de CDEG. Pe baza activității Comitetului de experți pentru dezvoltarea drepturilor omului (DH-DEV), CDDH a fost de acord în octombrie 1996 că era necesară adoptarea unor norme de către Consiliul Europei în domeniul egalității dintre femei și bărbați dar, din punct de vedere al principiului universalității drepturilor omului, el și-a exprimat rezervele asupra unui proiect de protocol bazat pe o abordare sectorială. Ca urmare a solicitării CDDH, Comitetul Miniștrilor l-a împuternicit, în decembrie 1996, să studieze soluții de ordin normativ referitoare la egalitatea dintre femei și bărbați, altele decât cea a unui proiect de protocol specific la CEDO și să facă propuneri în acest sens.

6. Între timp, activitatea Consiliului Europei privind problema rasismului și intoleranței s-a intensificat ca urmare directă a primului Summit al șefilor de stat și de guvern ai statelor membre, ținut la Viena în 8-9 octombrie 1993. Declarația și Planul de acțiune privind lupta împotriva rasismului, xenofobiei, antisemitismului și intoleranței, adoptate cu ocazia acestei întâlniri, au exprimat

îngrijorarea asupra renașterii acestor fenomene și dezvoltării unui climat de intoleranță. În cadrul abordării globale a acestor probleme definite în Planul de acțiune, șefii de stat și de guvern au decis să înființeze Comisia europeană împotriva rasismului și intoleranței și să-i confere, printre altele, sarcina de a întări garanțiile împotriva tuturor formelor de discriminare și, în acest context, de a studia instrumentele juridice internaționale aplicabile în domeniu în vederea întăririi acestora dacă era necesar.

7. După studierea tuturor instrumentelor internaționale relative la drepturile omului care tratau problemele discriminării, ECRI a transmis concluziile sale Comitetului Miniștrilor. ECRI era de părere că protecția oferită de CEDO împotriva discriminării rasiale trebuia întărită printr-un protocol adițional care să conțină o clauză generală de protecție împotriva discriminării bazate pe rasă, culoare, limbă, religie sau origine etnică sau națională. Propunând un nou protocol, ECRI a recunoscut că dreptul singur nu era suficient pentru a elimina rasismul în multiplele lui forme, din diferitele grupuri și, în același timp, a subliniat că lupta pentru justiția rasială nu poate avea succes fără lege. ECRI era convinsă că proclamarea unui drept pentru protecția împotriva discriminării rasiale, ca drept fundamental al ființei umane, va constitui o etapă importantă în lupta împotriva manifestărilor de violare a drepturilor omului, care rezultă din rasism și xenofobie. Ea a subliniat că atitudinile discriminatorii și violența rasistă se răspândesc în prezent în multe

dintre țările europene și a constatat că renașterea ideologiilor rasiste și a intoleranței religioase adaugă tensiunii zilnice pe care societățile noastre o cunosc, o tentativă de legitimizare a discriminării în societățile noastre.

8. În lumina propunerilor ECRI, Comitetul Miniștrilor a decis, în aprilie 1996, să împuternicească Comitetul permanent al drepturilor omului să studieze oportunitatea și fezabilitatea unui instrument juridic împotriva rasismului și intoleranței, ținând cont de raportul amănunțit al ECRI privind întărirea clauzei de nediscriminare a CEDO.

9. Pe baza activității pregătitoare a DH-DEV, care includea identificarea argumentelor pro și contra diverselor soluții de ordin normativ, luate în considerare (un protocol adițional bazat pe propunerea ECRI, un protocol adițional care să lărgească de o manieră generală câmpul de aplicare al articolului 14, o convenție-cadru sau alt tip de convenție, sau o recomandare a Comitetului Miniștrilor) CDDH a adoptat, în octombrie 1997, un raport în atenția Comitetului Miniștrilor referitor la problema egalității între femei și bărbați și la cea a rasismului și intoleranței. CDDH a fost de părere că un protocol adițional la CEDO era oportun și fezabil, atât ca soluție normativă referitoare la egalitatea dintre femei și bărbați cât și ca instrument juridic împotriva rasismului și intoleranței.

10. Pe baza acestui raport, la cea de-a 622-a întâlnire a delegaților miniștrilor (10-11 martie 1998), Comitetul Miniștrilor a mandatat CDDH să elabo-

reze un protocol adițional la Convenția europeană a drepturilor omului, lărgind într-o manieră generală câmpul de aplicare al articolului 14 și conținând o listă ne-exhaustivă a motivelor de discriminare.

11. În 1998 și 1999, CDDH și comitetul lui de experți, DH-DEV, au elaborat proiectul de protocol și raportul explicativ. Pe parcursul etapelor anterioare ale acestei activități, CDEG și ECRI s-au asociat, după cum a fost cazul, prin intermediul reprezentanților lor. Pe parcursul acestei perioade, participării la colochiul european regional "Toți implicați -eficiența protecției drepturilor omului la 50 de ani după Declarația universală" (Strasbourg, 2-4 septembrie 1998), organizat de Consiliul Europei ca o contribuție la sărbătorirea celei de a 50-a aniversări a Declarației universale a drepturilor omului, și Comitetul Miniștrilor prin declarația sa politică adoptată la 10 decembrie 1998, cu ocazia aceleiași aniversări, s-au exprimat în favoarea unei redactări rapide a proiectului de protocol.

12. CDDH, după consultarea Curții europene a drepturilor omului, a Adunării Parlamentare și a altor instanțe ale Consiliului Europei, a finalizat textul proiectului de protocol în cadrul adunării extraordinare din 9-10 martie 2000 și a decis să-l transmită, împreună cu proiectul raportului explicativ, Comitetului Miniștrilor.

13. Comitetul Miniștrilor a adoptat textul Protocolului în 26 iunie 2000 la a 715-a întâlnire a delegaților miniștrilor și l-a deschis spre semnare statelor membre ale Consiliului Europei la 4 noiembrie 2000.

Comentarii asupra dispozițiilor protocolului

Preambul

14. Succintul preambul se referă, în primul paragraf, la principiul egalității în fața legii și al protecției egale din partea legii. Este vorba despre un principiu general fundamental, bine stabilit și despre un element esențial al protecției drepturilor omului, recunoscut în constituțiile statelor membre și în dreptul internațional din domeniul drepturilor omului (a se vedea și paragraful de mai sus).

15. În timp ce principiul egalității nu apare foarte explicit nici în textul articolului 14 al Convenției, nici în cel al articolului 1 al prezentului protocol, trebuie notat că principiul nediscriminării și al egalității sunt strâns legate. De exemplu, principiul egalității necesită ca situații egale să fie tratate egal și situații inegale, diferit. Orice prejudiciu în acest sens va fi considerat ca discriminare, cu excepția existenței unei justificări obiective și rezonabile (a se vedea paragraful 18 de mai jos). În jurisprudența ei relativă la articolul 14, Curtea a făcut deja referire la "principiul tratamentului egal" (a se vedea, de exemplu, decizia Curții din 23 iulie 1968 în cazul „*Lingvistica belgiană*”, seria A, no.6, paragraful 10) sau la "egalitatea sexelor" (a se vedea, de exemplu, decizia din 28 mai 1985 în cazul *Abdulaziz, Cabales și Balkandali v. Marea Britanie*, seria A, no. 94, paragraful 78).

16. Al treilea paragraf al preambulului se referă la măsurile luate pentru promovarea unei egalități depline și efective și reafirmă că astfel de măsuri

nu sunt interzise de principiul nediscriminării, în măsura în care ele răspund unei justificări obiective și rezonabile (acest principiu apăruse deja în anumite dispoziții internaționale existente: a se vedea, de exemplu, articolul 1, paragraful 4 al Convenției internaționale privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, articolul 4, paragraful 1 al Convenției internaționale privind eliminarea tuturor formelor de discriminare a femeilor și, la nivel regional, articolul 4, paragraful 3 al Convenției - cadru pentru protecția minorităților naționale). Faptul că anumite grupuri sau categorii de persoane sunt defavorizate sau existența unor inegalități *de facto* pot constitui justificări pentru adoptarea unor măsuri care acordă anumite avantaje în vederea promovării egalității, cu condiția ca principiul proporționalității să fie respectat. Într-adevăr, există multe instrumente internaționale care obligă sau încurajează statele să adopte măsuri pozitive (a se vedea, spre exemplu, articolul 2, paragraful 2 al Convenției internaționale pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, articolul 4, paragraful 2 al Convenției - cadru pentru protecția minorităților naționale și Recomandarea no. R (85) 2 a Comitetului Miniștrilor către statele membre privind protecția juridică împotriva discriminării sexuale). Oricum, prezentul Protocol nu impune nici o obligație de adoptare a unor asemenea măsuri. De altfel, o asemenea obligație programatică ar fi nepotrivită față de caracterul global al Convenției și al sistemului ei de control care sunt

bazate pe o garanție colectivă a drepturilor individuale, enunțate în termeni suficient de specifici pentru a fi folosiți de justiție.

Articolul 1 - Interzicerea generală a discriminării

17. Acest articol conține principalele dispoziții de fond ale protocolului. Formularea lui se bazează pe considerațiile generale care urmează.

18. *Noțiunea de discriminare* a fost interpretată constant de Curtea europeană a drepturilor omului prin jurisprudența ei relativă la articolul 14 al Convenției. În mod deosebit, această jurisprudență a clarificat că nu orice distincție sau diferențiere de tratament conduce la discriminare. După cum Curtea a enunțat, de exemplu, în decizia referitoare la cazul *Abdulaziz, Cabales și Balkandali v. Marea Britanie*: „o diferențiere de tratament este discriminatorie dacă ‘nu are o justificare obiectivă și rezonabilă’ și anume dacă nu urmărește ‘un scop legitim’ sau dacă nu există ‘un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopurile care trebuiau atinse’” (decizia din 28 mai 1985, seria A, nr. 94, paragraful 72). Semnificația termenului de „discriminare” din articolul 1 este identică cu cea a articolului 14 din Convenție. Formularea textului francez al articolului 1 („fără nici o discriminare”) diferă ușor de cea a articolului 14 („fără nici o deosebire”), dar ea nu implică o semnificație diferită ci, dimpotrivă, este vorba despre o adaptare terminologică care dorește să ilustreze mai bine conceptul de discriminare în sensul artico-

lului 14, aliniind textul francez la cel englez (a se vedea, la acest punct, decizia Curții din 23 iulie 1968 în cazul „*Lingvistica belgiană*”, seria A, nr. 6, paragraful 10).

19. În măsura în care nu orice diferențiere sau diferență de tratament echivalează cu o discriminare și datorită caracterului general al principiului nediscriminării, nu a fost considerat necesar nici oportun să se includă o clauză restrictivă în prezentul protocol. De exemplu, în dreptul multora dacă nu al tuturor statelor membre ale Consiliului Europei sunt operate anumite diferențieri pe baza naționalității în ce privește anumite drepturi sau prestații. Situațiile în care asemenea diferențieri sunt acceptabile sunt îndeajuns de acoperite de însăși semnificația noțiunii de „discriminare” după cum a fost descrisă în paragraful 18 de mai sus, deoarece diferențierile pentru care există o justificare obiectivă și rezonabilă nu constituie o discriminare. Mai mult, trebuie reamintit că potrivit jurisprudenței Curții europene a drepturilor omului, este permisă autorităților naționale o anumită marjă de aproximare pentru a determina dacă și în ce măsură diferențele între situații analoge justifică diferențieri de tratament juridic. Limita de apreciere variază în funcție de circumstanțe, domeniu și context (a se vedea, de exemplu, decizia din 28 noiembrie 1984 a cazului *Rasmussen v. Danemarca*, seria A, nr. 87, paragraful 40). De exemplu, Curtea a recunoscut o marjă largă de aproximare în ce privește elaborarea și implementarea unei politici

fiscale (a se vedea, de exemplu, decizia din 3 octombrie 1997 în speță *Societatea Națională și Provincială de Construcții și Alții v. Marea Britanie*, Culegere de hotărâri și decizii 1997 — VII, paragraful 80).

20. *Lista motivelor de discriminare* din articolul 1 este identică cu cea din articolul 14 al Convenției. Această soluție a fost preferată altora, cum ar fi includerea expresă a unor motive suplimentare (de exemplu: handicapul fizic și psihic, orientarea sexuală, vârsta), nu din necunoașterea faptului că aceste motive au, în societatea de azi, o importanță deosebită în comparație cu epoca în care articolul 14 al Convenției a fost redactat, ci pentru că o asemenea includere a fost considerată inutilă din punct de vedere juridic, deoarece lista motivelor de discriminare nu este exhaustivă și includerea unui motiv special suplimentar ar putea genera interpretări *a contrario* în ce privește discriminarea bazată pe motive neincluse în listă. Se reamintește faptul că articolul 14 a fost deja aplicat de Curtea europeană a drepturilor omului în ce privește motive de discriminare care nu sunt menționate în această dispoziție (a se vedea, de exemplu, în ceea ce privește motivul de orientare sexuală, decizia din 21 decembrie 1999 în cazul *Salgueiro de Silva Mouta v Portugalia*).

21. Articolul 1 prevede o clauză generală de nediscriminare și astfel, sfera de protecție pe care o oferă este mai largă decât „exercitarea drepturilor și libertăților recunoscute în (prezenta) Convenție”.

22. În mod deosebit, sfera suplimentară de protecție conform articolului 1 se referă la cazurile în care o persoană face obiectul unei discriminări:

i. în exercitarea oricărui drept specific acordat individului de către dreptul național;

ii. în exercitarea oricărui drept care rezultă în dreptul național din obligațiile clare ale autorităților publice, și anume atunci când aceste autorități publice sunt obligate de legea națională să se comporte într-un anumit fel;

iii. din partea autorităților publice în exercitarea unei puteri discreționare (de exemplu: acordarea unor anumite subvenții);

iv. prin orice alt act sau omisiune din partea autorităților publice (de exemplu: comportamentul polițiștilor care cercetează un scandal).

1. În acest sens, a fost considerat inutil să se specifice care din aceste patru elemente relevă din primul paragraf al articolului 1 și care din al doilea. Cele două paragrafe sunt complementare și efectul lor combinat face ca toate cele patru elementele să fie acoperite de articolul 1. Trebuie reținut, de asemenea, că distincția între categoriile de la i la iv nu este perfect definită și că sistemele juridice naționale pot avea maniere diferite de abordare pentru a ști dacă un caz anumit intră într-o categorie sau alta.

2. Formularea articolului 1, în termenii acestei dispoziții, reflectă o abordare echilibrată a eventualelor *obligații pozitive* ale Părților. Aceasta conduce la întrebarea în ce măsură articolul 1 obligă Părțile să ia măsuri

pentru prevenirea discriminării, chiar și acolo unde discriminarea apare în relațiile dintre particulari (așa numitele „efectele orizontale indirecte”). Aceeași întrebare se pune referitor la măsurile de remediere a cazurilor de discriminare. Deși astfel de obligații pozitive nu pot fi global excluse, principalul obiectiv al articolului 1 este stabilirea unei obligații negative pentru Părți: acea de a se abține de la orice discriminare a persoanelor fizice.

3. Pe de o parte, articolul 1 asigură o protecție împotriva discriminării din partea autorităților publice. Acest articol nu are intenția să impună Părților obligația generală pozitivă de a lua măsuri de evitare sau remediere a tuturor cazurilor de discriminare în relațiile dintre particulari. Un protocol adițional la Convenție, care în esență enunță drepturile individuale justițiabile formulate într-o manieră concisă, nu ar constitui un instrument potrivit pentru definierea diferitelor elemente ale unei obligații atât de cuprinzătoare, cu caracter programatic. Reguli specifice și detaliate au fost deja enunțate în cadrul convențiilor distincte, destinate în mod exclusiv eliminării discriminării bazate pe motivele speciale vizate de aceste convenții (a se vedea, de exemplu Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială și Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor, amândouă fiind elaborate în cadrul Națiunilor Unite). Este clar că prezentul protocol nu poate fi interpretat ca o restricție sau o derogare de la prevederile dreptului intern sau tratatelor care asigură o protec-

ție suplimentară împotriva discriminării (a se vedea comentariile articolului 3 în paragraful 32 de mai jos).

4. Pe de altă parte, nu se poate exclude în totalitate că dorința de „a asigura” care figurează în primul paragraf al articolului 1, antrenează obligații pozitive. De exemplu, această problemă poate apare când există o lacună clară în protecția oferită de dreptul național împotriva discriminării. În ce privește, în special, relațiile între particulari, absența protecției împotriva discriminării în aceste relații ar putea fi atât de netă și de gravă încât să angajeze în mod clar responsabilitatea statului și să cadă, astfel, sub incidența articolului 1 al protocolului (a se vedea, *mutatis mutandis*, decizia Curții din 26 martie 1985 în cazul *X și Y v. Olanda*, seria A, nr. 91, paragraful 23-24, 27 și 30).

5. Totuși, este probabil ca sfera oricăror obligații pozitive decurgând din articolul 1 să fie limitată. Trebuie reținut că sfera primului paragraf este delimitată de referința la „exercitarea oricărui drept prevăzut de lege” și că al doilea paragraf precizează că „nimeni nu va fi discriminat de o autoritate publică, oricare ar fi aceasta”. Trebuie, de asemenea, notat că, în ce privește responsabilitatea statului, articolul 1 al Convenției fixează o limită generală deosebit de pertinentă în cazul discriminării între particulari.

6. Reiese din aceste considerații că orice obligație pozitivă din domeniul relațiilor dintre particulari se va referi, în cea mai mare măsură, la relațiile din sfera publică reglementate de lege în

mod normal, lege pentru care statul are o anumită responsabilitate (de exemplu: refuzul arbitrar privind accesul la muncă, accesul la restaurante sau la sfera de servicii pe care persoanele private pot să le pună la dispoziția publicului cum ar fi îngrijirea medicală sau utilitățile precum apa, electricitatea etc). Forma precisă de răspuns pe care statul ar trebui să o dea va varia în funcție de circumstanțe. Este de la sine înțeles că relațiile strict private nu vor fi afectate. Reglementarea acestor afaceri ar putea fi susceptibilă de a se interfera cu dreptul de respectare a vieții private și de familie, a domiciliului și corespondenței fiecăruia, garantat de articolul 8 al Convenției.

7. Primul paragraf al articolului 1 se referă la „orice drept prevăzut de lege”. Această expresie vizează să definească limita garanției furnizate de această frază și să limiteze posibilele efecte orizontale indirecte (a se vedea paragraful 27 de mai sus). În măsura în care ar putea exista o îndoială asupra faptului că această frază înglobează ea singură cele patru elemente care constituie câmpul de aplicare suplimentar al protocolului (în mod deosebit, întrebarea poate apare referitor la elementele iii și iv — a se vedea paragraful 22 de mai sus), trebuie amintit că primul și al doilea paragraf al articolului 1 sunt complementare. Rezultatul este că acele patru elemente sunt în toate cazurile acoperite de articolul 1 în întregime (a se vedea paragraful 23 de mai sus). Termenul „lege” poate, de asemenea, acoperi dreptul internațional, dar, acesta

nu înseamnă că această dispoziție conferă Curții europene a drepturilor omului competența de a examina respectarea regulilor de drept conținute în alte instrumente internaționale.

8. Termenul de „autoritate publică” din paragraful 2 a fost împrumutat din articolul 8, paragraful 2 și articolul 10, paragraful 1 al Convenției și are aici aceeași semnificație ca în aceste dispoziții. El înglobează nu numai autoritățile administrative ci și tribunalele și organele legislative (a se vedea paragraful 23 de mai sus).

Articolul 2 - Aplicarea teritorială

9. Este vorba aici despre clauza de aplicare teritorială conținută în modelul de clauze finale adoptat de Comitetul Miniștrilor în februarie 1980. Paragraful 5 continuă îndeaproape articolul 56, paragraful 4 al Convenției.

Articolul 3 - Relațiile cu Convenția

10. Scopul acestui articol este de a preciza relațiile prezentului protocol cu Convenția, indicându-se că toate dispozițiile convenției se aplică articolelor 1 și 2 ale protocolului. Printre aceste prevederi, este cazul să se atragă atenția îndeosebi asupra articolului 53, conform căruia „nici o dispoziție a prezentei Convenții nu va fi interpretată ca limitativă sau derogatorie de la dreptu-

riile omului și libertățile fundamentale care ar putea fi recunoscute conform legilor de orice Parte contractantă sau conform oricărei alte convenții la care această Parte contractantă este parte”. Este clar că prezentul articol va fi aplicat relațiilor dintre prezentul protocol și Convenția însăși. S-a decis să nu se includă în protocol referințe la articolul 16 al Convenției.

11. După cum s-a menționat deja în paragraful 21 de mai sus, articolul 1 al protocolului înglobează protecția oferită de articolul 14 al Convenției, dar sfera sa este mult mai largă. Ca protocol adițional, acesta nu modifică nici nu suprimă articolul 14 al Convenției, care, deci, se va aplica în continuare statelor părți la protocol. Există, deci, o suprapunere între cele două dispoziții. Conform articolului 32 al Convenției, orice problemă de interpretare privind relațiile precise între aceste dispoziții intră în competența Curții.

Articolul 4 - Semnarea și ratificarea

Articolul 5 - Intrarea în vigoare

Articolul 6 - Funcțiile depozitarului

12. Dispozițiile articolelor 4 și 6 corespund formulării modelului de clauze finale adoptat de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei. □